

Секція «Економіка і управління національним господарством»

Диха М. В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету, Україна

Вплив розподілу державних видатків на соціально-економічний розвиток країни

Сьогодні в економічних і політичних колах України активно обговорюються проблеми системи державних фінансів (у частині їх формування, стосовно їх розподілу та використання) – як основи задоволення соціально-економічних потреб суспільства.

В економічній теорії існує думка, що чим менша частка державних видатків у структурі ВВП, тим більш динамічно розвивається економіка. Представники іншої точки зору стверджують, що зростання державних витрат є загальносвітовою тенденцією, що характеризує рівень розвитку країни і відповідає концепції соціальної держави, якої дотримується більшість демократичних країн, у тому числі і Україна. Можна припустити, що і та, і інша точки зору правомірні при наявності низки можливостей та обмежень (економічного тощо характеру).

Згідно класичної кейнсіанської теорії, якщо в економіці спостерігається нерівновага, то збільшення державних видатків веде до розширення сукупного попиту і, отже, виробництва. Зростання державних витрат обумовлює збільшення обсягу виробництва на величину, що дорівнює добутку початкового приросту державних закупівель та мультиплікатора витрат, тому державні витрати можуть здійснювати стабілізуючий або дестабілізуючий вплив на обсяг виробництва на різних стадіях економічного циклу.

Протилежної точки зору дотримуються представники нео- і посткейнсіанських теорій. Вони стверджують, що у стані рівноваги державні

видатки також можуть впливати на зростання через механізм мультиплікатора-акселератора і понадмультиплікатора Хікса [6].

До початку XX ст. державні витрати більшості країн не перевищували 10% ВВП. В той час панувало уявлення, що по мірі економічного розвитку і збільшення обсягів виробництва державні витрати повинні зростати, однак, їх темпи повинні відповідати темпам економічного зростання. Стрімке зростання державних витрат почалося на початку XX ст. і було обумовлено Першою світовою війною і необхідністю мобілізації значних фінансових ресурсів. Подальша індустріалізація, збільшення податкових доходів, зростання соціальних зобов'язань держав зумовили подальше збільшення державних витрат. У цей час німецький економіст А. Вагнер, один з розробників системи соціального страхування, висунув тезу про неминуче зростання державної частки в економіці по мірі економічного розвитку, яка згодом отримала назву «закону Вагнера» [1].

Цей закон був повною мірою реалізований на практиці в країнах Заходу. До початку 80-х років XX ст. сформувалися сучасні системи пенсійного забезпечення, допомоги з безробіття, сімейні допомоги, державне фінансування освіти і охорони здоров'я, які притаманні індустріально розвиненим країнам. Це стало підставою для того, щоб держави з такою системою соціальної підтримки називати «державами добробуту», а саму ринкову систему – «соціально орієнтованою економікою». В результаті, був закладений значний інерційний механізм зростання соціальних видатків, пов'язаний з демографічною ситуацією, старінням населення, популізмом урядів і т. ін.

За розрахунками Європейської комісії тільки внаслідок демографічного чинника у найближчі 40 років більшість країн ЄС буде вимушена збільшити частку державних витрат у ВВП як мінімум на 4–8%, при цьому, компенсувати таке підвищення фактично буде нічим [7].

З цих причин усвідомлення виникнення серйозних проблем з фінансуванням державних зобов'язань обумовлює необхідність обґрунтованої, ефективної політики управління державними фінансами.

За розрахунками А. Ілларіонова і Н. Пивоварової при переході на більш високий рівень економічного розвитку питома вага державних витрат у ВВП підвищується. З іншого боку, є статистичні докази того, що при збільшенні чисельності населення питома вага державних витрат у ВВП має тенденцію до зменшення [2].

Крім того, диференціація рівня державних витрат у різних країнах обумовлена історичними відмінностями, політичними та ідеологічними установками, специфікою комплексу соціокультурних факторів. Більш високий рівень державних витрат спостерігається в тих європейських державах, де при владі перебувають соціал-демократичні уряди, в той же час, інші країни (зокрема, Китай) – не вважають необхідним фінансувати соціальну сферу на противагу економічному розвитку.

Економісти, які представляють нову класичну теорію, також показали, що не тільки на шляху до рівноваги, але і в стані рівноваги темпи зростання є ендогенними, а загальний вигляд зв'язку між розміром державних витрат у структурі ВВП і темпів економічного зростання (зокрема, в моделі Барро) виявляється нелінійним, оскільки державні видатки разом з податками впливають на економічне зростання. В результаті встановлено, що якщо частка державних витрат у ВВП низька (приблизно менша $1/15$), то їх збільшення дає позитивний ефект, а якщо велика (наприклад, вища $1/5$), то негативний [3].

При перевищенні державних витрат 20% ВВП, а витрат на соціальні потреби – 4–6% від ВВП – їх подальше зростання не покращує соціальні показники. В соціальній сфері відбувається стагнація, погіршення показників (здоров'я населення, тривалість життя, освітній рівень), які характеризують людський розвиток [8].

Разом з тим, у ряді емпіричних досліджень показано, що державне фінансування багатьох видів послуг позитивно впливає на розвиток економіки [4]. До числа найбільш ефективних напрямів бюджетних витрат належать: надання послуг загальної освіти, НДДКР, інвестування в розвиток інфраструктури, тобто завдання, які приватний сектор не береться повною

мірою вирішити самостійно. Таким чином, на економічне зростання впливає не лише розмір державних витрат, але і їх структура.

В працях західних економістів стверджується, що для кожної країни існують «оптимальні розміри витрат» (тобто, відношення консолідованого бюджету до ВВП). Такий оптимум забезпечує компроміс між економічним зростанням і вигодами від надання суспільних благ, а відхилення від оптимальних розмірів бюджету як в один, так і в другий бік є небажаними, приводячи в обох випадках до уповільнення економічного зростання [5].

Щодо української моделі соціально-економічного розвитку зазначимо, що вона є досить суперечливою. Привабливій, але не обгрунтованій з економічної точки зору стратегії розвитку України, в основі якої лежить патерналістська модель, притаманні істотні недоліки. З одного боку, держава вкладає значні кошти в соціальну сферу, з другого – ці витрати не вирішують проблем соціального захисту населення, а тільки посилюють їх. До того ж, чинна модель соціально-економічної політики України входить у суперечність з цілями посткризової модернізації економіки та суспільства.

На думку автора, соціально-економічна політика України повинна спиратися на можливості синтезу ліберальної та соціально орієнтованої моделей, коли поєднуються переваги обох підходів. Перехід від «держави мецената» до «держави інвестора» має стати, на погляд автора, домінантою модернізації соціально-економічної політики України. Завдання держави полягає в організації передумов для активної реалізації людьми свого потенціалу, в реалізації концепції «Workfare State» – «Держава, що сприяє праці», яка вимагає високої соціальної активності людини. Разом з тим вона повинна сконцентрувати свої обмежені ресурси на виконанні своїх базових функцій, а бюджетну політику – будувати на оцінці відносної ефективності та необхідності участі держави в різних сферах економічної діяльності й зводити до мінімуму розподіл бюджетних ресурсів у сфері соціальних послуг, де участь держави є необов'язковою.

Таким чином, питання ефективного забезпечення соціально-економічного розвитку – це перш за все питання оптимального розподілу ресурсів між складовими людського й економічного капіталу, між накопиченням та споживанням, між поточними і перспективними пріоритетами розвитку держави.

Література

1. Балацкий Е. В. Закон Вагнера, кривая Арми–Рана и парадокс богатства / Е. В. Балацкий // Общество и экономика. – 2010. – № 9. – С. 80–97.
2. Илларионов А., Пивоварова Н. Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. – 2002. – № 9. – С. 18–45.
3. Barro R., Lee J. Losers and Winners in Economic Growth // NBER Working Paper. April 1993. – № 4474.
4. Easterly W., Rebelo S. Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation // CEPR Discussion Paper. 1994. – № 8. – P. 5–46.
5. Edwards S., Savastano M. Exchange Rates Emerging Economies: What do We Know? What do We Need to Know? // National Bureau of Economic Research. – Cambridge: Massachusetts, 1999. – 75 p.
6. Higgs R. Eighteen Problematic Proposition in the Growth of Government // The Review of Austrian Economics. – 1991. – ol. 5. – N 1. – p. 3–40.
7. Mitchell D. The Impact of Government Spending on Economic Growth // Heritage Foundation, 2005. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.heritage.org/Research/Reports/2005/03/The-Impact-of-Government-Spending-on-Economic-Growth>
8. Tanzi V., Schuknecht L. The Growth of Government and the Reform of the State in Industrial Countries; Tanzi V., Schuknecht L Public Spending in the 20th Century. A global Perspective – Cambridge: Cambridgeuniversity Press, 2000. – P. 98–119.